

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ

Α1. α.

- 1) Σωστό
- 2) Λάθος
- 3) Λάθος

β.

- α. 2
- β. 1
- γ. 2
- δ. 1

B1. Η άποψη που διατυπώνει ο Αριστοτέλης, για τον ρόλο της φύσης στον χαρακτηρισμό του ανθρώπου ως πολιτικού όντος, είναι πως δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό. Όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δε γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται («εἰ μὴδὲν μᾶτην... ἔνεκά του», Περί ψυχῆς 434a31-32). Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόλογος αντλούνται από την έμβια φύση. Γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών. Ο Αριστοτέλης ταύτισε την αιτία κάθε πράγματος με τον σκοπό του και διέκρινε την τελική αιτιότητα από τη γενεσιουργό, υποτάσσοντας την κίνηση ολόκληρου του σύμπαντος στον μοναδικό σκοπό, που είναι ο θεός.

Η λέξη **λόγος** χρησιμοποιείται, συχνά, για να δηλωθούν α ξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο, ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν και συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής).

Ο Αριστοτέλης θεωρεί τον άνθρωπο πολιτικό ζώο σε ανώτερο βαθμό, αφού από τη φύση του έχει σε μεγαλύτερο βαθμό εκείνες τις ιδιότητες που του παρέχουν τη δυνατότητα να σχηματίζει κοινωνικές ομάδες εξελίξιμες σε ανώτερους πολιτικούς σχηματισμούς, με κανόνες και όρους, νόμους και αρχές, που υπερβαίνουν μάλιστα το φυσικό δίκαιο. Η φύση προίκισε μόνο τον άνθρωπο με τον έναρθρο λόγο, χάρη στον οποίο ο άνθρωπος κατηγοριοποιεί και ερμηνεύει τα συναισθήματά του, σκέφτεται, κρίνει και ερμηνεύει. Μπορεί, ακόμη, να αντιλαμβάνεται και έννοιες ανώτερες

αξιολογικά, όπως το ωφέλιμο και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο και να υψώνεται σε ένα ανώτερο ηθικό επίπεδο, ώστε να κατακτήσει τη δικαιοσύνη, την ύψιστη αρετή κατά τον Αριστοτέλη, στην οποία υπάγονται όλες οι αρετές. Όταν ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται αυτές τις έννοιες και εντάσσει τις ενέργειες και την ύπαρξή του σε ό,τι αυτές ορίζουν, τότε δημιουργείται και η βάση για τη σύσταση της οργανωμένης πολιτειακά κοινότητας και της πόλης – κράτους. Επομένως, η δημιουργία πόλεων οφείλεται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος, μόνος αυτός, έχει την ικανότητα του λόγου. Αν δεν υπήρχε ο λόγος, δε θα γινόταν αντιληπτό το ωφέλιμο, το βλαβερό και τα άλλα παρόμοια, δε θα υπήρχε συμμετοχή σε όλα αυτά και δε θα υπήρχε πόλη – κράτος, όπως δεν υπάρχει και στα άλλα ζώα που δεν είναι προικισμένα με τον λόγο.

B2. Ο Επίκτητος, αφού εκφράζει την άποψη πως ο άνθρωπος οφείλει να συνειδητοποιήσει ότι είναι άνθρωπος και ότι διαθέτει προαίρεση, με την προτροπή «ἐπὶ τούτοις πολίτης εἰ τοῦ κόσμου και μέρος αὐτοῦ» καλεί τον άνθρωπο να συνειδητοποιήσει πως είναι πολίτης του κόσμου και μέρος αυτού. Βέβαια, με την προτροπή του αυτή ο φιλόσοφος δεν εννοεί πως ο άνθρωπος αποτελεί πολίτη ενός παγκόσμιου κράτους, αλλά πως οφείλει να συνειδητοποιήσει πως υποτάσσεται στον παγκόσμιο νόμο της φύσης. Ασφαλώς, δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία και ο κόσμος εννοείται με Στωική σημασία ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα. Η έννοια του κοσμοπολίτη θα ξαναχρησιμοποιηθεί, ιδιαίτερα από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, σε ένα ολοένα περισσότερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Στη Στωική φιλοσοφία η έννοια της πολιτείας έχει και κοσμική διάσταση. Το ίδιο το σύμπαν αποτελεί μια πόλη, μια κατοικία των θεών και των ανθρώπων, η οποία διέπεται από τον λόγο.

Ο άνθρωπος, κατά τον Επίκτητο, δεν είναι απλό μέρος του κόσμου και φυσικά δεν είναι από τα υπηρετικά μέρη («οὐχ ἐν τῶν ὑπηρετικῶν»). Ανήκει στα μέρη που ηγούνται των άλλων, οπότε βρίσκεται στην ηγετική θέση, στην ιεραρχία της διοίκησης του κόσμου («ἀλλὰ τῶν προηγούμενων»). Αυτό οφείλεται στη δυνατότητα που διαθέτει από τη φύση του να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί τη θεϊκή διοίκηση του κόσμου και στην ικανότητά του να κρίνει και να αξιολογεί τις συνέπειές της («καὶ τοῦ ἐξῆς ἐπιλογιστικός»). Όταν ο Επίκτητος αναφέρεται στη θεία διοίκηση, εννοεί ότι αυτό που κινεί τον κόσμο είναι η πρόνοια, η ειμαρμένη –είναι η απαραβίαστη τάξη του κόσμου, μια λογική και συνεκτική δύναμη, ο ίδιος ο λόγος. Όλα γίνονται σύμφωνα με αυτήν, που κάνει όλα τα πράγματα να είναι ενωμένα σε μια παγκόσμια συμπάθεια. Οι Στωικοί την ονομάζουν Θεό ή και Δία: η διακυβέρνηση του κόσμου είναι η έκφραση ενός θείου έλλογου νόμου. Ωστόσο, η Στωική φιλοσοφία δεν είναι μια μοιρολατρική φιλοσοφία. Η ειμαρμένη και η κοσμική τάξη αποτελούν μόνο τα εξωτερικά αίτια που πυροδοτούν καταστάσεις, αλλά ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τις πράξεις του. Σε αυτό αναφέρεται και ο Επίκτητος, αφού θεωρεί πως ο άνθρωπος μπορεί να παρακολουθεί τη θεία διοίκηση, να την ερμηνεύει, να την αξιολογεί και τέλος, να συντονίζει τις ενέργειές του προς αυτήν. Η διαπίστωση του Επίκτητου για την κοσμική τάξη που συνέχει τον κόσμο προσφέρει μια αισιόδοξη προοπτική στον άνθρωπο των ελληνιστικών χρόνων, καθώς του παρέχει τη διαβεβαίωση πως υπάρχει

μια θεία πρόνοια σε ό,τι γίνεται, μια μέριμνα από μια ανώτερη δύναμη και μια κοσμική τάξη. Τον καλεί να κατανοήσει την κοσμική τάξη όχι με κριτήριο τον εαυτό του, αλλά όλο τον φυσικό κόσμο. Η παραδοχή της θείας διοίκησης, που κατευθύνει όλο τον κόσμο, φέρνει και τους ανθρώπους πιο κοντά και δημιουργεί ενοποιητικά στοιχεία μεταξύ τους, εφόσον όλοι υποτάσσονται στους ίδιους φυσικούς νόμους. Έτσι, ο άνθρωπος οδηγείται στη συνειδητοποίηση πως αποτελεί πολίτη ενός κοινού κόσμου, ανεξάρτητα από τις εθνικές, πολιτιστικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις και τον οπλίζει με δύναμη να αντιμετωπίσει τη σκληρή καθημερινότητά του στις παρακμάζουσες πόλεις – κράτη με την πολιτική και ηθική διαφθορά.

Σύμφωνα με τον Επίκτητο, ο άνθρωπος δεν πρέπει να λειτουργεί προτάσσοντας το ατομικό του συμφέρον και αποφασίζοντας σαν να είναι μεμονωμένο άτομο, αποκομμένο από το σύνολο. Οφείλει, αντίθετα, να έχει συνείδηση πως αποτελεί μέλος ενός οργανικού συνόλου και πως όλα τα μέλη βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης και να ενεργεί, συναισθανόμενος τη θέση του ως μέλους της παγκόσμιας φυσικής κοινότητας. Οφείλει, λοιπόν, να υποτάξει την ατομική του βούληση στις επιταγές του κοσμικού ορθού λόγου και να ενταχθεί στη λογική τάξη του σύμπαντος.

Οι γλωσσικές επιλογές, με τις οποίες ο Επίκτητος εκφράζεται, είναι η χρήση της παρομοίωσης (ὥσπερ ἄν, εἰ ἡ χεὶρ... ἐπὶ τό ὄλον) και η χρήση του β' ενικού προσώπου (εἰ). Με την πρώτη γλωσσική επιλογή, προτρέπει τον άνθρωπο να αντιληφθεί τη θέση του στον κόσμο, να αποδεχθεί την έλλογη κοσμική τάξη και να διαμορφώσει τον βίο του σε αρμονία με τον ορθό λόγο που διέπει τη φύση. Με τη δεύτερη γλωσσική επιλογή, απευθύνεται στον άνθρωπο της εποχής του αλλά και εἰς ἑαυτόν, ακόμη και στον αναγνώστη οποιασδήποτε εποχής.

B3.

1. δ
2. α
3. ε
4. β
5. στ

B4.

α)

1. ε
2. δ
3. ζ
4. β
5. α
6. στ

β) «αδούλευτον»

Ο μαθητής αποδείχτηκε αδούλευτος στο διάβασμα, αφού δεν κατάφερε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των εξετάσεων.

«προηγούμενων»

Οι προηγούμενες γενιές δεν είχαν ισότητα πρόσβασης στην κοινωνία της πληροφορίας και της γνώσης.

B5. Ο Επίκτητος με τον όρο προαίρεση, εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, δηλώνει την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μια κρίση, η έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την προαίρεσιν είναι η διαίρεσις των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (*τά ἐφ' ἡμῖν*) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (*τα ἀπροαίρετα, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν*) και είναι αδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας. Αναγνωρίζοντας την αξία της προαιρέσεως, ο Επίκτητος τη θεωρεί κριτήριο της ηθικότητας του ανθρώπου και απαραίτητη προϋπόθεση του χαρακτηρισμού της ενάρετης ή μη πράξης.

Ανάλογη άποψη για την προαίρεση διατυπώνεται και από τον Ευ. Παπανούτσο. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι στην προαίρεση υπάρχει βούληση («όπου προαίρεση, εκεί και βούληση»), στοιχείο που διακρίνεται μόνο στον άνθρωπο («μόνο στον άνθρωπο υπάρχει βούληση») και τον διαχωρίζει από το ζώο, το οποίο το διακρίνει μόνο η όρεξη. Διευκρινίζει, ακόμη, ότι η προαίρεση δε χρειάζεται σε όλες τις περιστάσεις της ζωής και ιδίως, σε καταστάσεις που είναι αποτέλεσμα συνήθειας και γίνονται μηχανικά. Η ηθική, όμως, προαίρεση είναι αυτή που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου, κατευθύνει τις πράξεις του και τον διακρίνει από το ζώο.

Γ1. Γιατί, αν συνάψουμε δάνεια (αν δανειστούμε χρήματα) θα είναι δυνατόν να προσελκύσουμε τους ξένους πεζοναύτες τους (των Αθηναίων), καταβάλλοντας μεγαλύτερο μισθό. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων είναι περισσότερο αντικείμενο αγοραπωλησίας, παρά στηρίζεται στις δικές τους δυνατότητες. Απεναντίας, η δική μας δύναμη θα μπορούσε να υποστεί αυτό το πάθημα λιγότερο, γιατί η ισχύς μας στηρίζεται περισσότερο στο έμψυχο υλικό μας (στρατιώτες μας), παρά στα χρήματα.

Γ2. Στη συνέλευση της πελοποννησιακής συμμαχίας, οι πιο απηγείς αντίπαλοι της Αθήνας, οι Κορίνθιοι, εμφανίζονται πεπεισμένοι ότι θα κατορθώσουν οι Πελοποννήσιοι να υπερισχύσουν έναντι των Αθηναίων. Στηρίζουν την αισιοδοξία τους στην αριθμητική υπεροχή τους (*εἰκὸς ἐπικρατῆσαι, πρῶτον μὲν πλήθει προύχοντα*) αφενός και αφετέρου στην πολεμική πείρα (*ἐμπειρία πολεμική*) που διαθέτουν. Εν συνεχεία, θίγουν το θέμα της στρατιωτικής πειθαρχίας, καθώς, όπως διατείνονται, όλοι ανεξαιρέτως μένουν πιστοί στις διαταγές των ανωτέρων τους και δεν παρεκκλίνουν (*πάντα ἐς τὰ παραγγελλόμενα ἰόντα*). Δεν παραλείπουν, ωστόσο, να θέσουν και το καίριο ζήτημα της αδιαμφισβήτητης ναυτικής υπεροχής των Αθηναίων. Ακόμα και αυτή η παράμετρος υποτιμάται από τους Κορίνθιους, καθώς θεωρούν ότι μπορούν να αντιταχθούν σθεναρά στους αντιπάλους τους,

δημιουργώντας στόλο με χρήματα που διαθέτουν οι ίδιοι αλλά και με εκείνα που μπορούν να εξασφαλίσουν από τους Δελφούς και την Ολυμπία (*ναυτικόν τε, ᾧ ἰσχύουσιν, ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης τε ἐκάστοις οὐσίας ἐξαρτυσόμεθα καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπίᾳ χρημάτων*). Μέσω του δανεισμού, όπως υποστηρίζουν, θα έχουν στην κατοχή τους το απαιτούμενο χρηματικό ποσό που θα τους επιτρέψει να δελεάσουν και να αποσπάσουν τους ξένους πεζοναύτες που υπηρετούν στα αθηναϊκά πλοία. Τέλος, σε μια προσπάθεια να τονώσουν το ηθικό των συμμάχων της πελοποννησιακής συμμαχίας, τονίζουν πως η Αθήνα στηρίζει την ισχύ της στα χρήματα, ενώ οι ίδιοι στο αξιόμαχο των στρατιωτών τους (*ὠνητὴ γὰρ ἡ Ἀθηναίων δύναμις μᾶλλον ἢ οἰκεία· ἡ δὲ ἡμετέρα ἦσσαν ἂν τοῦτο πάθοι, τοῖς σώμασι τὸ πλέον ἰσχύουσα ἢ τοῖς χρήμασιν*).

Γ3.

α. «*Ἡμεῖς δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρομεν*»:
Ἐγὼ δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενος τούς πολέμους ἐγείρω.

β. β' ενικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου

ἀμυνώμεθα :	<i>ἄμυναι</i>
καταθησόμεθα:	<i>κατάθου</i>
ἐπικρατῆσαι:	<i>ἐπικράτησον</i>
προύχοντας:	<i>πρόσχε</i>

Συγκριτικός βαθμός

πολλά: *πλέ(ι)ονα και πλέ(ι)ω*

Γ4.

α.

ἔχοντες: αιτιολογική επιρρηματική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο *ἡμεῖς* του ρήματος *ἐγείρομεν*. (Λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα *ἐγείρομεν*).

ἐπικρατῆσαι: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση *εἰκός (ἐστί)*.

πλήθει: δοτική της αναφοράς, ως επιρρηματικός προσδιορισμός από τη μετοχή *προύχοντες*.

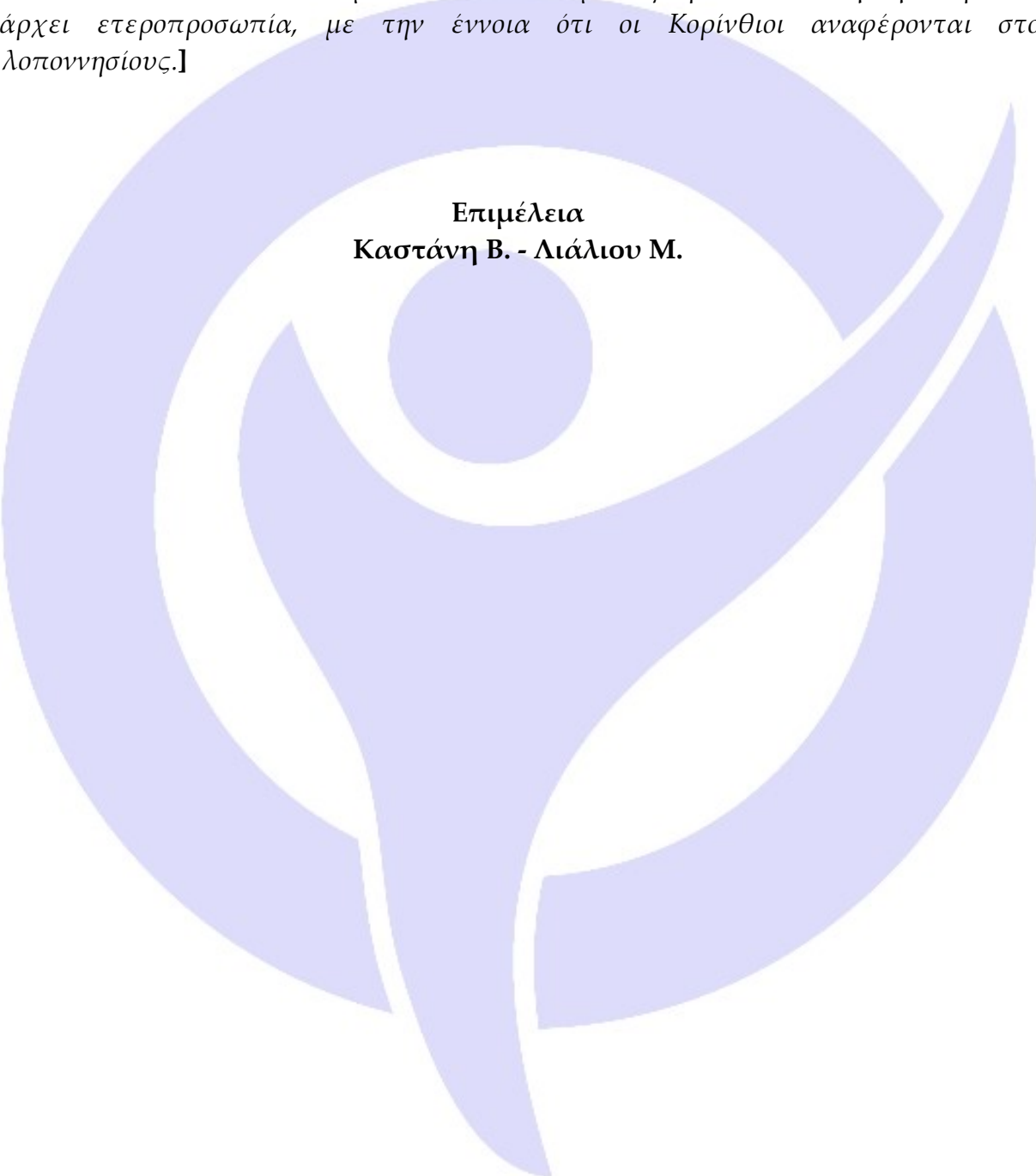
μισθῶ: δοτική του μέσου, ως επιρρηματικός προσδιορισμός από το απαρέμφατο *ὑπολαβεῖν*.

ναυβάτας: αντικείμενο στο τελικό απαρέμφατο *ὑπολαβεῖν*.

ἡ οἰκεία: β' όρος σύγκρισης από τον συγκριτικό βαθμό του επιρρήματος **μᾶλλον** (α' όρος: ὠνητή. Οικεία : κατηγορούμενο στο υποκείμενο **ἡ δύναμις** μέσω του εννοούμενου **ἐστί**).

β. Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον αὐτοὶ δέ τότε καὶ ἀδικούμενοι τόν πόλεμον ἐγείρειν.

[Σωστή μπορεί να θεωρηθεί και η ακόλουθη σύνταξη: Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον σφᾶς (τούτους) δέ τότε και ἀδικουμένους τόν πόλεμον ἐγείρειν. Σε αυτή την περίπτωση υπάρχει ετεροπροσωπία, με την έννοια ότι οι Κορίνθιοι αναφέρονται στους Πελοποννησίους.]

**Επιμέλεια
Καστάνη Β. - Λιάλιου Μ.**